Białystok, dnia 6 lutego 2023 r.

Prof. dr hab. Agnieszka Malarewicz-Jakubów

Katedra Prawa Handlowego
Wydział Prawa
Uniwersytetu w Białymstoku

Recenzja powtórna rozprawy doktorskiej
Mgr Magdaleny Marii Sajkowskiej
Zarzut przedawnienia i uwzględnianie z urzędu upływu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym, napisanej pod kierunkiem dr hab. Jerzego Krzynówka, prof. UWM

Biorąc pod uwagę, że napisana przeze mnie recenzja poprzednia z dnia 22 kwietnia 2022 r. miała konkluzję pozytywną, nie zobowiązywałam Doktorantki do naniesienia poprawek, podtrzymuję swoją dotychczasową ocenę i powtórzę główne tezy recenzji, ustosunkowując się jednocześnie do tych fragmentów rozprawy, które zostały zmienione.

I. Problematyka związana z upływem czasu jest istotna w prawie cywilnym. Upływ czasu to swoista cecha, która wyróżnia zdarzenia prawne określane jako dawność. Dawność obejmuje zasiedzenie, przemilczenie, przedawnienie i terminy zawite. Cechą wszystkich tych instytucji jest to, że są z nimi związane ujemne skutki dla uprawnionego, a innym podmiotom mogą one przynieść korzyści. Wspólną podstawą tych wszystkich instytucji jest zalegalizowanie długotrwałych stosunków faktycznych, których zgodność z prawem budzi wątpliwości. Strony stosunków cywilnoprawnych nie mogą zbyt długo pozostawać w niepewności co do swojej sytuacji prawnej. Należy podkreślić, że instytucja dawności może budzić zastrzeżenia natury moralnej, ale uregulowanie zaistniałych stanów rzeczy po upływie określonego czasu przynosi więcej korzyści, aniżeli szkód. Na pewno uczestnicy obrotu mają z tego wiele korzyści, a przede wszystkim wiedzą, w jakim czasie muszą wyeliminować niepewność i stan niezgodny z prawem. Przedawnienie, a także inne instytucje określane mianem dawności skłaniają uprawnionego do realizacji przysługującego mu prawa. Ma to istotne znaczenie dla urzeczywistnienia zasady praworządności. Ważne wydaje mi się również to, że prawo cywilne nie powinno chronić interesów podmiotów, które w ogóle nie interesują się tym, aby

wykonywać przysługujące im uprawnienia. Wykonywanie praw przez podmioty uprawnione potwierdza obowiązywanie przepisów i wytwarza w społeczeństwie przekonanie, że określone zasady są wiążące. Słusznie zauważa Doktorantka we wstępie do recenzowanej rozprawy, że „Prawidłowy kształt instytucji przedawnienia jest ogromnym wyzwaniem dla prawodawcy" (str. 21 rozprawy). Na pewno przedawnienie nie jest instytucją jednoznaczną i konsekwentnie uregulowaną, co utrudnia jej analizę i niekoniecznie równoważy sprzeczne interesy uprawnionego i zobowiązanego. Pretekstem i właściwym uzasadnieniem prac będących przedmiotem analiz w rozprawie, jest nowelizacja Kodeksu cywilnego z dnia 13 kwietnia 2018 roku, która w istotny sposób zmodyfikowała przedawnienie roszczeń majątkowych. Nowelizacja przywróciła swoisty dualizm w sposobie uwzględniania upływu terminu przedawnienia, w szczególności poprzez wprowadzenie wymogu uwzględniania przedawnienia ex officio wobec konsumentów (art. 117 par. 2^1 k.c.). Celem miała być poprawa funkcji przedawnienia. Drugim ważnym elementem reformy było skrócenie ogólnego terminu przedawnienia z 10 do 6 lat. Projektodawcy uzasadniali, że celem jest skrócenie podstawowych terminów przedawnienia oraz zaostrzenie reżimu przedawnienia roszczeń przysługujących wobec konsumentów. Przyjęto założenie, że krótsze terminy mają stanowić czynnik mobilizujący strony do szybszego kształtowania stosunków prawnych. Ta nowelizacja stanowi przedmiot dyskusji przedstawicieli doktryny, budzi szereg wątpliwości i problemów, którym analiza przedstawiona w recenzowanej rozprawie wychodzi naprzeciw. Praca porusza bardzo istotne problemy w praktyce obrotu gospodarczego. Zdecydowanie jest potrzeba dyskutowania o tych problemach, rozważania ich i prowadzenia naukowej analizy. Temu zadaniu znakomicie sprostała Doktorantka, czyniąc tematem swoich naukowych rozważań zarzut przedawnienia i uwzględnianie z urzędu upływu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym. Praca jest dogłębną analizą reguł stosowanych wobec przedawnionych roszczeń i powodowanych przez nie następstw. Doktorantka słusznie podkreśla, że „nowelizacja kodeksu cywilnego z 2018 roku przywróciła dualizm w uwzględnianiu terminu przedawnienia, a dokładnie poprzez wprowadzenie wymogu uwzględnienia przedawnienia ex officio wobec konsumentów". (str. 18 rozprawy). Mając powyższe na uwadze, Doktorantka sformułowała ciekawą tezę dysertacji: zmiana sposobu uwzględniania upływu terminu przedawnienia względem roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi jest rozwiązaniem spójnym systemowo, w znacznej mierze poprawia sytuację dłużnika – konsumenta oraz stanowi czynnik pozytywnie wpływający na stabilność i pewność stosunków społecznych (str. 20 rozprawy). Nie mam wątpliwości, że problematyka poruszona w rozprawie wymaga prowadzenia badań i analiz. Niezbędne jest odpowiedzialne przyjmowanie zmian prawnych, które za pośrednictwem

odpowiednich bodźców i ograniczeń mogą nakierować ich funkcjonowanie na nowe tory. Jestem przekonana, że analizy będące tematem rozważań recenzowanej rozprawy czynią temu zadość, są istotnym wkładem w dyskusję na temat kształtu przedawnienia w Polsce. Są to zagadnienia, które budzą szereg pytań i kontrowersji. Niewątpliwie Doktorantka podjęła istotny problem badawczy. Podejście badawcze Doktorantki w pełni zasługuje na aprobatę. Specyfika tworzenia regulacji prawnych w obszarach dotyczących problemów prawa cywilnego, obrotu gospodarczego wymaga rozważnych analiz i przemyślanych wniosków. Ranga recenzowanej rozprawy jest duża tak z prawnych, jak też z praktycznych względów. Nie mam wątpliwości, że Doktorantka podjęła temat trudny, ważny, budzący szereg pytań, kontrowersji i dyskusji.
Podniesione racje zdecydowanie wskazują na pozytywną ocenę wyboru tematu recenzowanej rozprawy.

II. Ocena zastosowanych metod badawczych: Przeprowadzone w recenzowanej rozprawie rozważania oparte są na różnych metodach badawczych. Główną jest metoda dogmatyczno-prawna. Autorka skoncentrowała się na analizie najważniejszych regulacji prawnych przedmiotowych zagadnień, wszystkich źródeł prawa. W szerokim zakresie odwołała się do metody historycznej, przyjęła bowiem prawidłowe założenie, że „do pełniejszego zrozumienia instytucji prawa oraz określenia jej możliwych tendencji rozwojowych przyczynia się analiza zmian dokonujących się w konstrukcji prawnej na przestrzeni lat". W związku z tym zastosowała metodę historyczną do przeprowadzenia genezy skutków upływu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym. Metoda dogmatyczno – prawna ma w rozprawie charakter wiodący, ale została prawidłowo uzupełniona metodą komparatystyczną. Metodę komparatystyczną Doktorantka zastosowała głównie w celu ustalenia społecznych i ekonomicznych funkcji przedawnienia w różnym czasie i miejscu. Próbowała ustalić za pomocą jakich norm prawnych w innych systemach prawnych osiągnięto tzw. ekwiwalent funkcjonalny na przykład w postaci stabilności i pewności stosunków społecznych. Podejście badawcze Doktorantki należy uznać za właściwe dla osiągnięcia celów rozprawy. Zastosowanie tych metod uważam za niezbędne, ale podkreślam, że sposób ich wykorzystania świadczy o dojrzałości badawczej i naukowej Doktorantki, o opanowaniu umiejętności prowadzenia badań naukowych i analizy prawnej.

III. Konstrukcja pracy poświęconej zarzutowi przedawnienia i uwzględnianiu z urzędu upływu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym może być różnie kształtowana. Autorka podzieliła rozprawę na sześć rozdziałów, rozpoczęła „Wstępem", oraz skonkludowała „Zakończeniem".

„Wstęp" to wartościowa część rozprawy, w której jasno wskazane zostały zagadnienia, jakie Autorka będzie rozważała oraz oceniała w poszczególnych rozdziałach. „Wstęp" zawiera wiele trafnych uwag i twierdzeń o systemowym charakterze. We wstępie do dysertacji w sposób jasny Doktorantka tłumaczy konieczność przeprowadzenia analizy przedmiotowych zagadnień. Jest to właściwy i klarowny początek rozprawy. Wskazanie przez Autorkę celów badawczych, wątpliwości interpretacyjnych, wątpliwości powstałych w wyniku zmian legislacyjnych z 2018 roku uważam za istotne z punktu widzenia wprowadzenia w analizowaną problematykę i źródła jej regulacji.

Podstawowy charakter ma przytoczona wyżej teza rozprawy, prawidłowo uzupełniona pytaniami badawczymi: w jaki sposób uwzględniano upływ terminu przedawnienia w polskim prawie prywatnym oraz jakie racje przemawiały za wyborem konkretnego rozwiązania na przestrzeni lat; jaka jest relacja pomiędzy ochroną uprawnionego do dochodzenia roszczenia majątkowego i ochroną beneficjenta instytucji przedawnienia; jakie skutki wywołuje upływ terminu przedawnienia; czy i dlaczego zmiana sposobu uwzględniania upływu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym była konieczna. Bez względu na motywy napisania tej pracy, badanie tych zagadnień jest niezbędne, ze względu na ich niejednoznaczność. Recenzowana praca to nie tylko cenna analiza teoretyczna, ale jest to rozprawa osadzona w realiach rynkowych i uwzględniająca reguły obowiązujące w tzw. obrocie gospodarczym. Na aprobatę zasługują ambicje Autorki, świadczące o potrzebie wieloaspektowego ujęcia przedmiotowej problematyki. Uzasadnia to podjęcie przez Autorkę ciężaru analizy przedmiotowych zagadnień. Mając to na uwadze, za właściwie sformułowane należy uznać cele rozprawy oraz tezę. W pierwszej wersji pracy Autorka nie uzupełniła rozbudowanej i właściwie postawionej tezy rozprawy szczegółowymi hipotezami badawczymi, w wersji obecnej – uczyniła zadość mojej uwadze z poprzedniej recenzji.

IV. Rozdział I rozprawy, dotyczy skutków upływu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym z perspektywy historycznoprawnej. Rozważania rozpoczyna Autorka od omówienia stanu prawnego po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, ale analizie poddaje regulacje dotyczące przedawnienia w prawie byłych państw zaborczych. Następnie omawia

przedawnienie w świetle Kodeksu zobowiązań z 1933 roku i w poszczególnych regulacjach kodeksu cywilnego po drugiej wojnie światowej, aż do uchwalenia regulacji kodeksowej z 1964 r. Rozdział kończą analizy tzw. małej reformy prawa cywilnego, w szczególności zmiany w konstrukcji prawnej przedawnienia roszczeń majątkowych w nowelizacji Kodeksu cywilnego z 1990 r. Ciekawe są rozważania Doktorantki na temat nadużycia zarzutu przedawnienia. W poprzedniej wersji rozprawy czułam niedosyt w związku z brakiem wprowadzeń do poszczególnych rozdziałów i wniosków, czy chociażby konkluzji podsumowujących każdy rozdział. Obecnie, każdy rozdział rozpoczyna wprowadzenie, a kończą uwagi podsumowujące, co zdecydowanie uczyniło ją bardziej przejrzystą i pozwoliło Doktorantce na bardziej kompleksowe potwierdzenie postawionej przez Nią tezy.

V. Rozdział drugi rozprawy to analiza skutków upływu terminu przedawnienia w perspektywie komparatystycznej. W tej części wskazano znaczenie metody prawnoporównawczej w procesie legislacyjnym. Doktorantka podjęła próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie o zakres analizy prawnoporównawczej przeprowadzonej w ramach prac nad projektem zmian w Kodeksie cywilnym z 2018 roku. Prawidłowo w materiałach z prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego Doktorantka znalazła jedynie jednostkowe odwołania do regulacji obowiązujących w państwach obcych. Następnie przeprowadziła analizę przedawnienia w prawie rzymskim, w niemieckim procesie cywilnym, we francuskim prawie cywilnym, w prawie angielskim i walijskim. To niewątpliwie ciekawa część rozprawy, dostarczająca czytelnikowi wielu informacji. Uzupełnienie tej części o rozwiązania prawa francuskiego, pokazało dlaczego francuski ustawodawca zdecydował o zmianie sposobu uwzględniania upływu terminu przedawnienia względem roszczenia przysługującego konsumentowi i jak wygląda relacja pomiędzy ochroną uprawnionego do dochodzenia roszczenia majątkowego i ochroną beneficjenta instytucji przedawnienia. To naprawdę interesujące rozważania, ale moim zdaniem, wciąż luźne jest tutaj powiązanie z tezą postawioną przez Doktorantkę.

VI. Kolejną częścią recenzowanej rozprawy jest rozdział III, wprowadzony w procesie uzupełniania rozprawy, zatytułowany „Przedawnienie w systemie prawa prywatnego". Ta część rozprawy w szerokim zakresie uwzględnia zasadniczą funkcję prawa prywatnego, jaką jest zapewnienie ochrony prawom podmiotowym. Są to rozważania na temat miejsca przedawnienia w systemie prawa prywatnego. Najciekawsze w tej części pracy są analizy wskazujące, że „przedawnienie należy traktować jak instrument równoważący sprzeczne interesy wierzyciela i dłużnika" (str. 172/173 rozprawy).

VII. Rozdział czwarty rozprawy, również wprowadzony podczas poprawy i uzupełniania rozprawy, dotyczy biegu przedawnienia i skutków jego upływu. Omawia tu zasady liczenia terminu przedawnienia, ustalenie początku biegu terminu przedawnienia i wpływu różnych zdarzeń a ten bieg. Omawia wygaśnięcie zobowiązania przedawnionego, potrącenie roszczenia przedawnionego, odnowienie i zwolnienie z długu. . Autora prawidłowo wskazuje bariery i problemy, z jakimi musi się mierzyć zobowiązany. Właściwie podkreśla, że „na pojęcie zobowiązania naturalnego składają się elementy istnienia łączącego strony stosunku obligacyjnego oraz niezaskarżalność (str. 219 rozprawy). Autorka konkluduje, że przedawnienie nie niweluje zakresu autonomii stron: mogą one zmienić termin wymagalności roszczenia, zarówno przed, jak i po powstaniu stanu wymagalności. W niewielkim zakresie autonomią woli stron objęte jest też zobowiązanie naturalne, które, co prawda rzadko, ale może być przekształcone w zobowiązanie zaskarżalne. Ten rozdział jest ciekawą analizą, z punktu widzenia teorii praw podmiotowych, zakresu autonomii przysługującej zobowiązanym do zaspokojenia roszczeń odnośnie wpływania na ich zaskarżalność.

VIII. Piąty rozdział dotyczy uwzględniania upływu terminu przedawnienia na zarzut dłużnika. To próba dokonania analizy praktycznych i teoretycznych aspektów funkcjonowania konstrukcji prawnej, przewidującej uwzględnianie przedawnienia wyłącznie na wniosek dłużnika. Doktorantka wskazała szereg wątpliwości natury legislacyjnej, teoretycznej i z praktycznego punktu widzenia. Analiza przeprowadzona w tej części rozprawy ukazała wieloaspektowość problematyki natury zarzutu przedawnienia. Za najwłaściwsze uznała materialnoprawne ujęcie zarzutu przedawnienia. Podkreśliła, że skutkiem przedawnienia jest powstanie po stronie dłużnika uprawnienia w postaci zarzutu peremptoryjnego i dopiero jego podniesienie obezwładnia roszczenie wierzyciela o wykonanie zobowiązania (na podstawie str. 271 rozprawy). To wartościowa i implikująca dyskusję część rozprawy.

IX. Szósty rozdział dysertacji prezentuje problematykę uwzględniania upływu terminu przedawnienia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi. Doktorantka wskazuje znaczenie materiałów legislacyjnych w nowelizacji Kodeksu cywilnego z 2018 roku. Analizuje zagadnienie stabilności stosunków społecznych w kontekście przedawnienia. Ocenia spójność regulacji dotyczących przedawnienia z zasadami postępowania cywilnego. Dokładnie analizuje katalog roszczeń przysługujących przeciwko konsumentowi. Ciekawe są rozważania

Doktorantki wskazujące alternatywne kierunki zmiany i sprawdza zakres ochrony konsumenta spowodowany analizowaną zmianą legislacyjną. To ciekawa i wartościowa część rozprawy. .

X. Rozprawę wieńczą wnioski. Zostały one ujęte historycznie, sformułowane z dużą odwagą badawczą. Podzielam oczekiwania Autorki ,wyrażone w zakończeniu rozprawy, co do podjęcia prac nad jednoznacznym rozwiązaniem trudności związanych z zagadnieniem rozkładu ciężaru dowodu w procesie cywilnym. Wnioski te, w stosunku do poprzedniej wersji rozprawy, zostały w znacznym zakresie rozbudowane, uszczegółowione i uzupełnione. Zwracam uwagę na tę część podsumowania, która pokazuje znaczenie spójności regulacji dotyczących przedawnienia na stabilizację stosunków społecznych nie tylko w prawie cywilnym, również w prawie karnym, podatkowym, administracyjnym.

Strona formalna rozprawy (język, przypisy) zasługuje na pozytywną ocenę.
Przypisy sporządzone zostały starannie, a powołane w nich pozycje ujęte dokładnie. Praca napisana jest poprawnym językiem, treści przekazywane są w sposób jasny i precyzyjny.

Doktorantka wykazała się samodzielnością stawiania i rozwiązywania problemów o dużym znaczeniu prawnym i praktycznym. Na pozytywną ocenę zasługuje uwzględnione w recenzowanej rozprawie piśmiennictwo, orzecznictwo, a także akty prawne. Ogromnym atutem rozprawy jest to, że Autorka przy jej pisaniu, formułowaniu poglądów uwzględniła zarówno piśmiennictwo polskie, jak też literaturę obcojęzyczną (znaczna część pozycji wykazanych w pokaźnej bibliografii to anglojęzyczna, francuskojęzyczna i niemieckojęzyczna literatura przedmiotu). Podkreślam, że jest to praca poświęcona doniosłemu tematowi. Po uzupełnieniu, uszczegółowieniu niektórych analizowanych zagadnień praca zyskała na przejrzystości i stała się bardziej uporządkowana. Nie mam wątpliwości, że rozprawa ta stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Autorki oraz Jej umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Mając na względzie podniesione okoliczności uważam, że rozprawa doktorska Pani mgr. Magdaleny Marii Sajkowskiej spełnia warunki przewidziane w art.13 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 nr 65 poz. 595), mającym zastosowanie w niniejszym przewodzie doktorskim na

podstawie art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669) - wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Prof. dr hab. Agnieszka Malarewicz-Jakubów